

Марина Набок

Сумський державний університет

СПРИЙНЯТТЯ ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ДУМ, ПІСЕНЬ ТА КОБЗАРСТВА

На сучасному етапі розвитку української мови, традиційної культури, мистецтва все очевидніше постає потреба вияснити, проаналізувати сприйняття українських народних дум та пісень представниками інших народів світу. Зацікавлення поетичною творчістю українців спостерігаємо вже давно. Чужоземні дослідники, зокрема, підкреслюють милозвучність української мови, багатство поетичних і музичних засобів народних дум та пісень, їх глибокий ліризм, гармонію поетичного слова і музики, природне поєднання яких створило довершеність, виразність твору народної поезії. Разом з тим українські народні думи та мистецтво кобзарів були для європейських дослідників унікальним явищем, подібного якому вони не знаходили у світовій культурі. Неповторність української пісенної творчості настільки захоплено сприймали у світі, що наші пісні, думи не лише перекладали англійською (саме з популярністю козацтва та козацької теми вперше зроблено переклади українських народних дум у США та Великобританії), румунською, чеською, польською та іншими мовами, але вони й переходили в побут і фольклор іноземців [3, с. 440].

Тож ми маємо дбати і примножувати наші духовні цінності і дієво популяризувати їх в інших країнах, далеко за межами нашої Батьківщини. Особливо це важливо сьогодні, коли в умовах глобалізаційних процесів питання розвитку, збереження та ознайомлення зарубіжної громадськості з нашими культурними надбаннями, зокрема думовим епосом та кобзарським мистецтвом, стає все злободеннішим. Багаті можливості для цього має вища українська школа, де навчаються іноземні студенти. На жаль, навчальний матеріал для них, у зв'язку з тим, що вони вивчають російську мову, не орієнтований на розкриття національних прикмет українців, їхній багатий внутрішній світ, традиційну культуру тощо. Тому іноземні студенти ототожнюють українців з росіянами, не розуміючи їхніх відмінних ментальних особливостей. Однак, живучи в українському культурному, мовному середовищі, чужоземні студенти

досить часто виявляють неабияке зацікавлення історією нашого народу. Щоправда, тут у них виникають значні труднощі, адже брак відповідної інформації, незнання природи українців значно ускладнює самовизначення їх в українському духовному просторі. Відтак українські народні думи та пісні – вдячний ґрунт для ознайомлення таких студентів з нашим історичним минулим, особливостями національного характеру українців, що ставить на перший план невідкладне повернення до навчальних програм для них української мови, культури та історії України.

З цією метою у групах студентів з країн Африки та Азії, які навчаються в медичному інституті Сумського державного університету, ми практикуємо ознайомлення з українською усною народною творчістю, насамперед з думами та піснями. Зокрема вони прослухали та проаналізували записи дум і пісень у виконанні кобзарів Г. Ткаченка, Є. Адамцевича, Є. Мовчана, а також відомого українського бандуриста з Канади В. Мішалова. Студентів надзвичайно вразив героїзм козаків у думах «Іван Коновченко», «Козак Голота», «Три брати Самарські». Наприклад, для Антоні (Нігерія, 617 група), студента п'ятого курсу, козаки є символом свободи, хоробрості, гордості. У своєму відгуку він зазначає, що вчинок братів (дума «Три брати Самарські»), які були тяжко поранені і обрали довгу мученицьку, а не миттєву, від рук ворога, смерть, заслуговує на особливу повагу. Разом з тим, чужоземні студенти зауважують єдність у козацькому середовищі, тоді коли нам, українцям, часто приписують неспроможність до об'єднання і нав'язують хибні стереотипи, мовляв «моя хата скраю», «на одного козака три гетьмани» тощо. Для студента Джиде з Нігерії (617 гр.) те, що брати разом пішли з рідної домівки захищати свою землю, а не залишили хоча б одного з них вдома, є прикладом для наслідування. Прослухавши аудіозапис думи «Іван Коновченко», в якій юнак був єдиним сином у матері і попри її заборони все ж пішов «слави зазнавати», студент Хоуп (Нігерія, 617 гр.) зазначив: «Вчинок козака – це моральний обов'язок, що спонукав захищати кордони України від нападу турків і татар» (архів автора). Як бачимо, студенти сприймають, глибоко розуміють і високо цінують сповідання героями дум козацьких звичаїв, кодексу лицарської честі, що виявлялися в непохитній вірності принципам народної моралі, духовності, відстоюванні свободи і незалежності народу, держави, умінні скрізь і всюди чинити шляхетно, у готовності боротися до загибелі за волю, честь і славу України, за право бути

господарем на власній землі. Таким чином, для іноземних студентів розкриваються невідомі для них своєрідні ознаки характеру українців, їхній багатий внутрішній світ. За змістовими характеристиками образ козака-лицаря є своєрідним психологічним типом, що відображає ті чи інші вияви індивідуального чи то колективного українського національного буття. Фольклорний образ козака прикметний доволі високим рівнем семантичної універсалізації, внаслідок чого він сприймається в свідомості іноземних студентів як образ-символ, що стає багатофункціональним і відповідає особливому сприйняттю навколишнього світу й національної природи українців взагалі.

Студентів з Іраку в українських народних думках та історичних піснях захоплює героїчна боротьба та смерть козаків за рідну землю, що є особливо близьким і зрозумілим для них, адже викликає своєрідні роздуми над своєю долею та долею свого народу. Так, наприклад, студент четвертого курсу Рифаат (Ірак, 913 гр.) засвідчує: «Я завжди готовий вмерти за Батьківщину, тому я буду жити вічно. Це моя земля, мої люди. За все це я віддаю душу. Аллах мене створив, і може взяти мою душу, коли потрібно. Ми будемо жити!...» (архів автора). Тобто студент бачить в українських козаках-лицарях своїх однодумців, глибоко розуміє їхні прагнення і поривання до свободи. Для студента-курда Абдерахіма (Туреччина, 916 гр.) смерть козаків в долині не є поразкою. «Навіть тоді – пише він, – коли воїни не отримують перемогу, вони стають сильнішими. Не сьогодні, то завтра вони переможуть. Коли є ціль, то потрібно до неї йти. А смерть на полі бою – це ознака вічності життя» (архів автора). Як бачимо, в українських народних думках студенти, як і українські козаки, смерть сприймають як *священну*, як вияв вічності, незламності героїчного духу тих, хто гине на полі бою у боротьбі за свою Батьківщину. В українців такі уявлення мають своєю природою давні вірування, коли народження і смерть усвідомлювались як явища тотожні. Смерть і біль вважались вічними супутниками людини, з якими вона повинна дружити. Тобто внутрішня природа людини сконцентрована в розумінні смерті «як передумова нового життя» [2; с. 9]. Тому, як зазначає К. Черемський, від смерті не слід тікати, а потрібно шукати із нею *взаєморозуміння* [4; с. 36-40]. Щоб студенти глибше зрозуміли природу таких вірувань українців, їх ознайомили з українською народною казкою «Кума-смерть», в якій Смерть виконує функцію Долі і є опікункою людських душ. У ній герой, потрапивши у хатину куми, побачив багато свічок, які то запалювались, то догоряли. Цю таїну кума

пояснила тим, що кожна жива людина має свою свічку; коли вона народжується, свічка запалюється, як гасне – вмирає. І дивного у цьому нічого немає, адже Доля спадкоємно пов'язана із жіночими хтонічними божествами, які одночасно символізують народження і смерть [1; с. 17]. Студенти уважно слухали казку, шукали подібне у творчості своїх народів, дискутували. Тому чим глибше вони пізнавали усну народну творчість українців, тим цікавіше їм було слухати народні думи та пісні.

Для студентки Наани (Гана, 617 гр.) козак передусім асоціюється з людиною на коні. Як і для неї, так і для переважної більшості студентів з Африки було незрозуміло, чому це у «козака шапка бирка, зверху дірка, травою пошита, вітром підбита, куди віє, туди й провіває, козака молодого прохоложає» (дума «Козак Голота»). Так виникла необхідність перекласти цей уривок думи англійською мовою, пояснити почуте і, головне, наголосити на поетичності, образності мови твору. «Розшифровуючи» поетичні формули цієї думи, студенти-африканці були вражені силою, багатством української мови та природним, тонким вчуттям українців у навколишній світ. Відтак для них було вже зрозуміло, чому козак Голота звертався до поля Килиїмського як до живої істоти, подібної собі, адже розуміння краси в українців вбачалося не лише у «ясних зорях» і «тихих водах», а й у злитті людини з природою. Легко зрозуміли студенти й те, чому козак був одягнений убого і не прагнув золотих шат татарина, бо ж багатство не було прикметною ознакою козака-лицаря, який вільно гуляє степами, у боях з ворогами, у повсякденному житті виявляє лицарські чесноти.

Поняття «людина і природа» студенти-курди сприймають в площині відданості своїй землі, за яку борються і помирають. Так, наприклад, Абдерахім (Туреччина, 916 гр.) зазначає: «Головне для козака – це бути вільним. Коли козак Голота воює і отримує перемогу, то для нього це почесна справа. Тоді й прославляє він не лише себе, свої дії, але й поле, де вони отримали перемогу» (архів автора). Звернімо увагу, як студент об'єднав у єдине ціле людину і поле, на якому отримав перемогу. Для нього дії козака Голоти не є одноосібними. Курд Ридван (Туреччина, 916 гр.), також зазначає, що головним для героя думи є відчуття єдності із землею. «Земля допомогла козакові тільки тому, – пише він у відгуку, – що цей лицар народився на цій землі, ріс і увібрав її силу, що й стало джерелом його до перемоги» (архів автора).

Прослухавши у виконанні В. Мішалова думи «Маруся Богуславка», «Плач невільників», народні пісні «Якби мені черевички», «Ніч така місячна», «Моя доня дорога», музичні мелодії «Фантазія дощу», «Українська рапсодія», глибоко естетичні почуття і переживання висловив у відгуку студент п'ятого курсу 721 гр. Інносент (Танзанія). Спів, манера виконання бандуристом народнопісенних творів справили на нього неповторне враження, викликали співпереживання до долі героїв цих творів, спонукали до порівнянь та узагальнень. Не дивно, що Інносента зворушив глибокий ліризм та драматизм поетичних творів, природність виконання дум та пісень, з яких творці думи та виконавець постали перед ним як естетично розвинуті особистості, взірць втілення найвищих людських чеснот. У прослуханих записах українських мелодій студент відчув красу внутрішнього світу українців, на основі якої формується та розвивається здатність людини до естетичного сприйняття та переживання, її естетичний смак та уявлення про ідеал. Виховання красою формує не тільки естетико-ціннісну самовизначеність особистості, але й розвиває творчі здібності до створення естетичних цінностей у побуті, вчинках та поведінці людей. Все це спонукало Інносента до порівняння мелодій українських народних пісенних творів з модерною, сучасною музикою, насиченою одноманітністю, гучними звуками ударних інструментів, що не викликають естетичної насолоди від прослуховування таких творів. Тому, маючи природний потяг до краси, танзанієць в гармонійному поєднанні слова і музики в українській пісні та думі вбачає нашу національну прикмету. Для нього мелодії українських народних пісень у виконанні В. Мішалова цілком природні. На його думку, «це робить їх своєрідними і, певне, традиційними для українців». Інносент як майбутній медик допускає, що українські мелодії можуть бути застосовані для пацієнтів неврологічних відділень, у загальній терапії, бо ж ці мелодії сповнені оптимізмом, приємними, спокійними, зачаровуючими звуками, які можна використати для лікування хворих. Студент із Танзанії також звернув увагу на манеру виконання бандуристом дум «Маруся Богуславка», «Плач невільників», за якої виконавець глибоко переживає долю невільників, співчуває їм, таким чином ненав'язливо спонукає слухачів приєднатися до нього і відчувати, розділити з ним свої переживання (архів автора). Звертає Інносент увагу й на теплі родинні взаємини між рідними – матір'ю і дочкою (народна пісня «Моя доня дорога»), що викликає в нього хвилюючі роздуми про значення Роду в житті людини.

Чужоземні студенти переймаються долею невольників, які тридцять років перебували в «темниці кам'яній» (думи «Маруся Богуславка», «Плч невольників»). Наприклад, студентів із Туреччини Емре (916 гр.) важко усвідомити, що людина взагалі здатна витримати такі нелюдські умови. «Коли б мені довелося бути на місці українських невольників і терпіти такі муки, то, напевно, я б не витримав. Для мене таке «життя» рівноцінне смерті» (архів автора), – ділиться він своїми враженнями.

Студенти також з розумінням та повагою ставляться до героїні думи «Маруся Богуславка», адже вона чітко кладе межу між «своїм» і «чужим». Сприймаючи зміст думи, вони усвідомлюють, що козаки-невільники для Марусі Богуславки є «своїми», тому спільність їхніх інтересів велика. Психічний стан героїні думи передає глибину її страждання. Ідея свободи й обов'язку зумовлює появу думок щодо звільнення козаків-невільників, а те, що вона не втекла разом із невольниками, студенти пояснюють її мудрістю і далекоглядністю. Своєрідно, наприклад, сприйняв вчинок Марусі курд Абдерахім (916 гр.). Він зазначає: «Дуже добре вона зробила, що відпустила земляків. А що не пішла з ними, теж добре. Коли б втекла з козаками, то султан обов'язково їх наздогнав би і знищив усіх. Та поскільки вона залишилася, то була вірогідність того, що він їй пробачить цей вчинок. Таким чином козаки успішно дістануться на рідну землю» (архів автора).

Вельми прикметно, що, прослухавши записи українських народних дум та пісень у виконанні Г.Ткаченка, Є.Адамцевича, Є.Мовчана та В.Мішалова, глибоко, як бачимо, усвідомивши їхній зміст та ідейно-тематичне спрямування, студенти також дійшли глибокого переконання в потребі широко пропагувати їх серед народів світу. «Мелодії українських народних дум та пісень, тонкі та вишукані музичні смаки українців, правдивість та високопоетичне зображення історичної дійсності, закладені в них виховні можливості сприятимуть рухові людства по шляху поступу, здатні змінити його на цій основі на все краще, гуманне, тому їх має почути і сприйняти увесь світ як найвищу, загальнолюдську духовну і суспільну цінність» (архів автора), – робить висновок уже згаданий Інносент. Нам же, українцям, потрібно лише дослухатися до сказаного вище і зробити все для того, щоб саме так і сталося.

-
1. Василь Стефаник – художник слова / [ред. кол. В. В. Грещук, В. І. Кононенко, С. І. Хороб]. – Івано-Франківськ: Плай, 1996. – Т. 1. – 3-тє вид. – 272 с.

2. Копаниця Л. М. Українська лірична пісня: еволюція поетичного мислення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: спец. 10.01.07 «Фольклористика»; 10.01.01. – «Українська література» / Л. М. Копаниця. – К., 2001. – 37 с.
3. Нудьга Г. У колі світової культури / Григорій Нудьга. – Львів: 2006. – 440 с.
4. Черемський К. Становлення і розвиток традиційного співоцтва на Слобідщині / Кость Черемський // Народна творчість та етнографія. – 2006. – № 5. – С. 36 – 40.